

Григорій ВАСЯНОВИЧ,

доктор педагогічних наук, професор,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів

РОЛЬ ПЕДАГОГА У ФОРМУВАННІ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті представлено оглядовий аналіз дослідження поняття «безпечне освітнє середовище» та загальну характеристику завдань педагогів з метою формування безпечного освітнього середовища у вищому навчальному закладі, серед яких: виховання в особистості цінностей, важливих у формуванні безпечного освітнього середовища; сприяння саморозвиткові особистості студента вищого навчального закладу; створення сприятливої психологічної атмосфери в освітньому середовищі вищого навчального закладу; формування у студента культури безпечної поведінки.

Ключові слова: *освітнє середовище, безпечне освітнє середовище, педагог, вищий навчальний заклад, культура безпечної поведінки.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Організація освітнього середовища забезпечується як на рівні держави (закони України «Про освіту» [1], «Про вищу освіту» [2] тощо), вищого навчального закладу (посадові інструкції, інструктажі з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності тощо), так і на рівні науково-педагогічних працівників з метою формування у них активної ролі у створенні безпечного освітнього середовища.

Освітнє середовище повинно бути безпечним для успішної реалізації освітнього процесу та особистісного-професійного розвитку всіх учасників цього середовища. Цієї безпечності середовища вимагає не тільки Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. [3], але й навчальний заклад зокрема. Значну роль у формуванні безпечного освітнього середовища навчального закладу відіграють науково-педагогічні працівники, викладачі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Дослідженням проблеми формування безпечного освітнього середовища займались вітчизняні

(Г. Костецька, О. Обозова та інші) та зарубіжні вчені (І. Баєва, Л. Гаязова, Л. Сидорова, В. Пилипенко, Г. Коджаспірова та ін.). Однак, зазначені дослідники здебільшого торкались окремих аспектів даної проблеми, не акцентуючи значної уваги на ролі педагога у формуванні освітнього середовища в аспекті його безпеки.

Метою статті є загальна характеристика завдань педагога у формуванні безпечного освітнього середовища вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасній Україні потрібні фахівці нової формації з конкурентноспроможним європейським рівнем кваліфікації. Формування гармонійно розвиненої особистості як фахівця – основна мета сучасної системи освіти [4, с. 26]. Досягненню цієї мети і сприяє освітнє середовище вищого навчального закладу.

Ми погоджуємось з думкою М. Басова про те, що людина є активним діячем в об'єктивному, закономірно організованому середовищі. Цей дослідник зазначає, що людина, засвоюючи досвід інших, здатна самостійно моделювати свою поведінку в середовищі, захищати свої інтереси, які відмінні від інтересів інших, включати інших людей у сферу своїх інтересів, що власне характеризує людину як «діяча», «активного діяча в середовищі». Він переконаний, що активність людини проявляється не тільки в пристосуванні до середовища, а й у його зміні [5]. Отже, особистість може впливати і змінювати середовище відповідно до своїх потреб.

Однією з першочергових потреб особистості є безпека, яка, згідно з дослідженнями А. Маслоу про потреби людини, стоїть першою після фізіологічних потреб [6].

Освітнє середовище повинно бути безпечним для усіх його суб'єктів, оскільки без цього неможливе функціонування навчального закладу загалом.

Безпеку освітнього середовища Л. Гаязова розглядає як такий стан організаційних, просторово-предметних і соціальних аспектів освітнього середовища, який окрім забезпечення життя і здоров'я суб'єктів освіти виступає необхідною умовою для розвитку і формування особистості і

забезпечує правову, соціальну, психологічну, інформаційну захищеність студентів, науково-педагогічних працівників, батьків [7, с. 28].

Л. Сидорова під безпечним освітнім середовищем розуміє середовище прогнозування, виявлення та усунення на різноманітних рівнях небезпек та ризиків досягнення якості освіти [8].

В. Пилипенко розглядає комплексну безпеку навчального закладу, яка визначається як стан захищеності тих, хто навчаються, та працівників навчального закладу від загроз соціального, техногенного і природного характеру, та забезпечує його безпечне функціонування [9].

Схожої думки стосовно комплексної безпеки освітньої установи й Г. Коджаспірова, яка розуміє під цим поняттям стан захищеності освітньої установи від реальних і прогнозованих загроз соціального, техногенного та природного характеру, що забезпечує його безпечне функціонування [10].

Ми погоджуємося з думками зазначених авторів, та надалі будемо розглядати безпеку освітнього середовища як умову, необхідну для організації ефективного процесу розвитку, виховання, навчання і професійного становлення особистості.

При формуванні безпечного освітнього середовища у вищому навчальному закладі неможливо не враховувати основні положення законів України «Про охорону здоров'я», «Про пожежну безпеку», «Про охорону праці» тощо.

Всі ці положення регламентуються державою. Проте, ми погоджуємось з думкою Г. Костецької, яка вбачає важливою умовою формування безпечного освітнього середовища усвідомлення адміністрацією та науково-педагогічними працівниками навчального закладу сутності та структури такого середовища, врахування педагогами в процесі професійної діяльності взаємозв'язку між його компонентами. Дослідниця наголошує, що саме педагогічний колектив виступає ключовим ресурсом становлення і розвитку в навчальному закладі безпечного освітнього середовища [11, с. 49–51].

Однак, для формування безпечного освітнього середовища на рівні навчальної установи та відповідно до вимог нових соціокультурних умов, виникає необхідність в педагогах, які, на нашу думку, є не просто активними і компетентними у своїй справі, але й вирізняються своєю креативністю, володіють критичним мисленням, здатні засвоювати педагогічні інновації та генерувати нові ідеї стосовно підвищення ефективності функціонування освітнього середовища вищого навчального закладу.

А тому до основних завдань педагога з метою створення безпечного освітнього середовища у вищому навчальному закладі слід віднести такі:

1) *Виховання в особистості цінностей, важливих у формуванні безпечного освітнього середовища.* Погоджуємося з думкою М. Білозерової, яка зазначає, що «освіта й культура є провідними чинниками суспільного прогресу й розвитку цивілізації» [12, с. 1]. В умовах освітнього середовища в особистості формуються матеріальні, духовні та культурні цінності. Дуже важко переоцінити важливість формування у молоді відповідального ставлення до цих цінностей та їх збереження.

Про систему цінностей веде мову й транснаціональний проект «Європейський вимір в освіті», де «ідея спільності таких цінностей, як демократія, соціальна справедливість, права людини повинні лежати в основі сучасної освіти (навчання і виховання) підростаючих європейців. Вища освіта повинна бути висококваліфікованою, щоб бути головним базисом для подальшої успішної реалізації у майбутньому» [13, с. 54].

Завдання педагога полягає у вихованні в студентів вищого навчального закладу таких цінностей, які спричиняються до формування безпечного освітнього середовища, що, в свою чергу, приводить до підвищення якості професійної підготовки. До таких цінностей ми відносимо: співпрацю, наполегливість, креативність, критичне мислення, лідерство, самоконтроль, оптимізм тощо, без яких неможливе становлення висококваліфікованого фахівця своєї справи.

2) *Сприяння саморозвиткові особистості студента вищого навчального закладу.* Гуманістичний підхід в освітньому середовищі ґрунтується на формуванні саморозвитку, самовдосконаленні та самовиховання особистості.

Погоджуємось з думкою О. Крутенко про те, що пошук шляхів гуманізації виховного процесу в сучасному навчальному закладі актуалізує необхідність спрямованості педагогічної науки і практики на самоцінність людської особистості, на її внутрішні ресурси та саморозвиток [14, с. 1].

Тому педагог повинен сфокусувати свою увагу на особистості студента, враховуючи його внутрішній потенціал, і сприяти особистісному становленню та відкриттю таких його особистісних якостей, як: цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, ініціативність, відповідальність тощо. Разом з тим, педагог є носієм загальнолюдських, культурних та духовних цінностей, які він передає наступному поколінню, а відтак з їхньою допомогою формує духовний і моральний світ особистості студента, закладаючи, таким чином, основу для подальшого саморозвитку студента в освітньому середовищі [15, с. 41].

У процесі саморозвитку студент набуває нових якостей та навичок, які допомагають йому сформувати в собі механізми подолання труднощів в його подальшій професійній діяльності. Ці якості та навички слугують міцним підґрунтям для формування безпечного освітнього середовища навчального закладу, адже особистість, яка здатна до саморозвитку, самовдосконалення, завжди зуміє підібрати інструментарій подолання небезпек в освітньому середовищі, що дуже важливо для формування його захищеності.

3) *Створення сприятливої психологічної атмосфери в освітньому середовищі вищого навчального закладу.* Важливою складовою безпечного освітнього середовища є його психологічна безпека. Імпонує думка І. Баєвої, яка для оцінки якості освітнього середовища розробила індекс психологічної безпеки, під яким автор вбачає інтегральний показник різних аспектів захищеності (від публічного приниження, від образ, від висміювання, від загроз, від ігнорування, від зневажливого ставлення, від недоброчливого ставлення тощо) [16].

Для особистості безпека відчувається в першу чергу як захищеність від дії різного роду небезпек [17]. Завдання педагога полягає в тому, щоб унеможливити появу небезпек (прояви насилля, виникнення конфліктів, погроз тощо) в освітньому середовищі закладу або суттєво зменшити їх та формувати сприятливу психологічну атмосферу.

В основі змістовної характеристики сприятливої психологічної атмосфери більшість авторів виділяє теплоту відносин, готовність до спілкування з оточуючими, відсутність психологічних бар'єрів у спілкуванні між індивідами, емоційне єднання [18].

4) *Формування в особистості студента культури безпечної поведінки.* Це завдання педагога полягає у: формуванні вольових якостей у студентів (самостійності, впевненості у своїх силах, витримки, наполегливості, самоконтролю); формуванні уявлень, умінь і навичок із збереження і зміцнення здоров'я, пожежної й дорожньої безпеки, правил поведінки в побуті, на вулиці з метою запобігання отриманню побутових травм і збереження життя. Педагог формує у студентів готовність до безпечної життєдіяльності, оскільки відбувається засвоєння найважливішої інформації, пов'язаної із забезпеченням власної безпеки, визначаються фундаментальні життєві принципи, відбувається інтенсивна робота над формуванням своєї особистості, виробляється індивідуальний стиль поведінки, розвивається критичність мислення, інтенсивно формується здатність до самопізнання і самосвідомості [19].

Отже, таким чином формується культура безпечної поведінки студента, що є ключовим елементом у формуванні безпечного освітнього середовища вищого навчального закладу.

Висновок. Роль педагога у формуванні безпечного освітнього середовища вищого навчального закладу є однією з ключових, оскільки він має можливість активно впливати на це середовище шляхом формування у студентів навичок безпечної міжособистісної взаємодії.

Перспективи подальших наукових розвідок у даному напрямі є розробка інструментарію формування безпечного освітнього середовища

вищого навчального закладу, підготовка науково-педагогічних працівників до забезпечення безпеки освітнього середовища, створення умов для підвищення безпеки освітнього середовища у вищих навчальних закладах тощо.

Список використаної літератури

1. Про освіту : Закон України від 23 травня 1991 р. № 1060-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 34 (20.08.1991).
2. Про вищу освіту [Електронний ресурс]: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 50. – С. 18–136.
4. Гаркович О. Л. Педагогічне проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутнього вчителя хімії / О. Л. Гаркович // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. – 2015. – Вип. 37. – С. 26-28. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2015_37_9
5. Басов М. Я. Основы педологии. – М. – Л. ГИЗ, 1928. – 774 с. – Режим доступу: <http://psyanimajournal.livejournal.com/1597.html>.
6. Abraham H. Maslow. Motivation and Personality (2nd ed.) N.Y. : Harper & Row, 1970 ; СПб. : Евразия, 1999. Терминологическая правка В. Данченко К. : PSYLIB, 2004. – Режим доступа : <http://www.psylib.org.ua/books/masla01/index.htm>
7. Гаязова Л. А. Обеспечение комплексной безопасности образовательной среды и ее психологическое сопровождение / Л. А. Гаязова // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. – СПб. – 2011. – № 142. – С. 27–32.
8. Сидорова Л.З. Проектирование педагогических ситуаций как средство организации безопасной образовательной среды педагогического колледжа : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед.наук : спец. 13.00.01/ Л. З. Сидорова. – Іркуцьк, 2008.
9. Пилипенко В. Ф. Обеспечение комплексной безопасности в образовательном учреждении. Теория и практика. М. : Изд-во: Айрис-Пресс, 2006. – 192 с.
10. Коджаспирова Г. М. Психолого-педагогическая культура педагога как ведущий фактор безопасности образовательной среды / Г. М. Коджаспирова // Безопасность образовательной среды : сборник статей. – М. : Экон-Информ, 2008. –20 с.
11. Костецкая Г. А. Средовый подход в образовании: безопасная образовательная среда современной школы // Молодой ученый. – 2014. – №18.1. – С. 49–51

12. Білозерова М. В. Аналіз європейських систем вищої освіти в контексті інтеграції в європейський освітній простір / М. В. Білозерова // Теорія та практика державного управління. – 2013. – Вип. 2. – С. 325–333. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2013_2_47

13. Постова Л. С. Нові тенденції розвитку вищої освіти в умовах європейського контексту / Л. С. Постова // Педагогіка / Наукові праці. 2000. – Том 7. – С. 54. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2000/7-1-10.pdf>

14. Крутенко О. В. Створення безпечного освітнього та сімейного середовища для психологічного благополуччя дітей: досвід вітчизняної педагогіки (матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей» (29-30 квітня 2014 року, Тернопіль).

15. Пантюк М. Роль вчителя у процесі становлення особистості учня крізь призму педагогічної спадщини М. Пирогова / М. Пантюк, Н. Тичинська // Молодь і ринок. – 2012. – № 2. – С. 40-45. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2012_2_10

16. Баева, И.А. Психологическая безопасность образовательной среды: развитие личности: Монография /И.А.Баева и др. /Научн. ред. И.А.Баева. – М., СПб. : Изд-во «Нестор-История», 2011. – 272 с.

17. Колесникова Т. И. Личность и ее безопасность. – М. : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001. – 123 с.

18. Самойлов О. А. Характеристика соціально-психологічного аспекту безпеки особистості у студентській групі / О. А. Самойлов // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – 2013. – № 3. – С. 230–236. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipp_2013_3_39

19. Малинівська Л. І. Педагогічні умови формування культури безпечної поведінки у студентів//Журнал молодий вчений. – 2015. – №2(17) лютий, частина IV.– с. 64–67. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/2/186.pdf>

Васянович Г. Роль педагога в формуванні безпечної освітньої середовища в вищому навчальному закладі

В статті представлено оглядовий аналіз дослідження поняття «безпечна освітня середовища» та загальна характеристика завдань педагогів в області формування безпечної освітньої середовища в вищому навчальному закладі, серед яких: виховання в особистості цінностей, важливих в формуванні безпечної освітньої середовища; вплив на саморозвиток особистості студента вищого навчального закладу; створення сприятливої психологічної атмосфери в освітній середовищі вищого навчального закладу; формування у особистості студента культури безпечної поведінки.

Ключевые слова: образовательная среда, безопасная образовательная среда, педагог, высшее учебное заведение, культура безопасного поведения

Vasyanovych H. The educator's role in the safe educational environment formation in the higher educational establishment

The article deals with the problem of the educational environment formation in the higher educational establishment in the context of its safety. The educational environment organization is provided at the state level (the laws of Ukraine «About education», «About higher education», etc.), the level of higher educational establishment (employment position instructions, instructions about health and life etc.) and the level of academic staff.

The educational environment should be safe for the educational process successful implementation and for personal and professional development of all participants of this environment. Not only the National Strategy for the Development of Education in Ukraine until 2021 requires this environment safety but also the educational establishment.

Basing on the opinions of scientists (I. Baeva, L. Gayazova, L. Sidorova, V. Pylypenko, O. Obozova and others), who investigated this problem, we consider the safety of the educational environment as a necessary condition for the organization of the effective process of the individual's education, training and professional development.

The important condition for the safe educational environment formation is an awareness of the administration and academic staff of the educational establishment about the nature and structure of such environment, the educators' taking into account the relationship between its components in the professional activity process. It is the academic staff that serves as the key resource for the safe educational environment formation and development in the educational establishment.

However, there is a need for educators, that, in our opinion, are not only active and competent in their work, but also are distinguished by their creativity, have a critical thinking, able to learn pedagogical innovations and generate new ideas for improving the educational environment functioning efficiency in the higher educational establishment with the purpose of the safe educational environment formation at the level of educational establishment and according to the requirements of new social and cultural conditions.

The article presents a general description of the educators' tasks concerning the safe educational environment formation in the higher educational establishment, among which: the person's values education that are very important for the safe educational environment formation; promotion of the student self-development in the higher educational establishment; creation of the favorable psychological atmosphere in the educational environment of the higher educational establishment; the formation of the safe behavior culture in the personality of student.

Key words: educational environment, safe educational environment, educator, higher educational establishment, safe behavior culture.